

Kampen om herraväldet – fakta eller fiktion?

Ur fågelns synvinkel

S.G. Friedman, PhD, Utah, och Bobbi Brinker, Ohio

Publicerad i Original Flying Machine, volym 6: May/juni 2001

Inom psykologin är det viktigt att skilja mellan *beteenden* och *konstruktioner*. I detta sammanhang beskriver ett beteende *vad* en fågel gör, och definieras som något som kan observeras och mätas. Vi kan se och räkna antalet gånger en fågel flyger från sin sittpinne, och vi kan höra och mäta hur länge en fågel skriker. En konstruktion å andra sidan, är en idé eller teori om den mentala process som sker inuti en individ som förklarar *varför* eller *hur* den beter sig som den gör. Därigenom kan en konstruktion inte observeras eller mätas direkt. Dessa förklarande teorier "konstrueras", det vill säga antyds, genom de yttre beteenden som vi kan observera och mäta med våra sinnen. Du kan inte beröra eller mäta en fågels dominans i sig, men du kan mäta hur ofta han biter dig när du försöker få ner honom från toppen av burens. Höjddominans, burdominans, matdominans och flockdominans är alla exempel på många ofta diskuterade konstruktioner som antas förklara beteendet hos sällskapsapegojor.

Vi måste medge att fackuttryck som "konstruktioner" kan vara rejält avskräckande, men ibland är dessa ord så förtydligande att det är värt att lägga ner möda på att lära sig dem. Skillnaden mellan beteenden och konstruktioner är delar av ett större mönster som behövs för att förstå beteenden som är relevanta för oss som lever tillsammans med apegojor. Naturligtvis är våra mål alltid desamma – att bättre tolka varför våra fåglar beter sig som de gör, och att identifiera vad som kan göras för att minska de problem de stöter på när de lever med oss.

Kan inte leva med dem eller utan dem

Konstruktioner är användbara. När vi observerar vad som tycks vara en besläktad grupp av beteenden är det både effektivt och lockande att gruppera dem enligt någon förenande egenskap. Till exempel är det mycket mer sammanfattande att säga att en fågel uppvisar "häckningsbeteenden" än att beskriva vart och ett av de beteenden som utgör denna konstruktion. Det skulle kunna ta timmar att beskriva de specifika individuella beteendena hos Irene Pepperbergs fantastiska fågel Alex, när vi i själva verket vill framhålla att denna fågel är mycket "intelligent". Fåglar är kärleksfulla, rädda, atletiska, tokiga – alla konstruktioner som tillåter oss att förmedla viktig information till varandra med enstaka ord.

Men trots all sin uppenbara användbarhet så innebär konstruktioner allvarliga hinder för vår förståelse av beteenden (både hos människor och apegojor). Det första problemet är med själva valet av en etikett, som precis som en bild kan förmedla tusen ord och känslor. Etiketter frammanar kraftfulla intryck om värdet av det som de beskriver. Dessa intryck ger oss förutfattade meningar och fördomar och gör att vi tolkar beteenden på mycket positiva eller negativa sätt. Vissa människor beskriver till

exempel kakaduors beteenden som underbart kramgoa, medan andra beskriver samma beteende som överdrivet beroende. Är grå jakos kyliga eller självständiga? Är det bra eller dåliga egenskaper? Ska vi försöka ändra dem eller acceptera dem?

Det andra problemet när vi tänker via konstruktioner hellre än på observerbara beteenden är möjligheten att verifiera detta. Eftersom de beskriver icke-berörbara mentala processer som varken kan observeras direkt eller mätas, är det svårt att för varje enskild konstruktion veta om vi rör oss med en förklarad sanning eller fiktion. Till exempel, när en fågel biter dig från toppen av buren, uppvisar han höjddominans, rädsla, eller bara irritation över att bli avlägsnad eller avbruten? Hur kan du veta vilket? Som du ser är det ett stort och vanskligt hopp från observerbara beteenden till tolkade konstruktioner, och det finns inget säkert sätt att kontrollera var man landar.

Slutligen, det tredje problemet med konstruktioner är att de är tätt kopplade till ditt eget genetiska, kulturella och personliga perspektiv – människans perspektiv. För de flesta av oss är det svårt nog att försöka tänka utanför ramarna för att verkligen förstå ett barn, en make, eller en vän. Att tänka utanför sin egen art, från *Homo sapiens* till *Aves*, är en extraordinär utmaning. Att försöka öka vår förståelse av fåglar genom att förlita oss på konstruktioner från vår mänskliga erfarenhet är laddat med problem. Å ena sidan behöver papegojor all humanitet vi kan uppstå för att frodas i våra hem. Å andra sidan leder vårt unikt humana perspektiv oss alltför ofta till att reagera och agera på felaktiga och till och med skadliga sätt. Till exempel är det inte ovanligt för en ny papegojägare att bestraffa sin fågel för bitande när allt han gjorde bara var att stötta sig med näbben.

Ursprunget till dominansteorin

Inom papegojägarsamhället är det en vanlig föreställning att våra fåglar betar sig utifrån ett inneboende behov att dominera sin mänskliga flock, det vill säga, att vara kungen i trädet. Många människor har beskrivit sällskapspapegojor som kontrollgalna med auktoritetskomplex, som söker efter våra undergivna reaktioner för att vinna kampen om dominans. Det är den lättvindiga uppreningen av denna idé, och inte forskning, som har gett denna teori status som den vanligaste förklaringen av våra fåglars svårhanterliga beteenden.

Märkligt nog kvarstår denna tolkning av dominanskonstruktionen trots bristen av understödande bevis från ornitologer, fältbiologer och de kännare av vildfåglars beteenden som studerar vilda papegojor. Uppenbarligen är det så att i deras vilda miljöer finns det ingen alfa-papegoja eller strikta hierarkier. Stridigheter mellan papegojor tycks vara relativt ovanligt och kortvariga, med oberäkneligt utfall som varierar som vinden. Livet i det vilda är helt enkelt inte så enkelt som vi i sällskapspapegoj-världen vill ha det till. Det är också värt att lägga märke till att, precis som resten av oss, så måste biologer också vara disciplinerade för att undvika frestelsen med att bortse från observerbara beteenden till förmån för förklarande fiktioner. Vetenskapens historia är kantad av sådana tolkningsfel i alla tänkbara studier.

Det tycks som om huvudskälet till dominanskonstruktionen som vi tillämpar på sällskapspapegojor egentligen härrör från vårt eget dominerande beteende. Vi är, när

allt kommer omkring, skickliga kontrollanter, och dominanskonstruktionen är en slående human tolkning av vad våra fåglar tänker när de helt enkelt vägrar att kliva upp på handen. Den är inte utan en viss logik – den har en viss användbarhet, men leder den oss till bästa tänkbara hantering av våra fåglar?

Enkelt uttryckt – bara logik och användbarhet är inte tillräckligt. För att förbättra vår förståelse av våra fåglar måste vi utnyttja kunskapen från många olika studiefält. Detta var inte lätt att uppnå förr i tiden. Numera är dock en sådan strategi mer möjlig än någonsin tidigare.

Så vadå?

Eftersom konstruktioner endast är teorier om vad som ligger bakom beteenden, är det rimligt att fråga sig vad all denna uppståndelse handlar om. Det är trots allt så att det sätt på vilket vi reagerar mot våra fåglar influeras mycket starkt av våra förväntningar på hur de fungerar. Att tolka våra fåglars icke-samarbetsvilliga beteenden som en kamp om dominans leder oss naturligt till att plocka upp handsken, bita ihop, och möta utmaningen med mot-dominans. Hur skulle vår reaktion skilja sig om vi i stället tolkade våra fåglars vägran på vår begäran som rädsla, eller självständighet, eller irritation över vårt ständiga tvång? Missförstånd av vad som motiverar beteenden leder till förlorade tillfällen till inläring, och minskar sannolikheten för att vi ska reagera på lämpligt, effektivt eller humant sätt. Denna synpunkt kanske kan uttryckas tydligare med denna fåniga historia från vårt mer välbekanta humana område:

Vi känner några stackars föräldrar vars 3-åriga dotter vägrar att borsta tänderna. Varje natt när hon blir tillsagd att gå och lägga sig, springer hon uppför stegen och gömmer sig i det bortersta hörnet av den övre våningssängen. En natt när hennes mor sträckte sig upp för att ta tag i henne, så bet flickan henne! Det var sista droppen. Föräldrarna kunde inte belöna en sådan utmaning, eller visa undergivenhet för detta nyckfulla barn som uppenbarligen hade tagit för givet att hennes höjdfördel i översängen gjorde henne till den dominanta personen i hushållet! De tog därför tillbaka kontrollen och gav henne rumsarrest på en madrass i källaren. Hon skulle aldrig mer få sitta högre upp än föräldrarna. Flickan vägrar fortfarande att borsta sina tänder, men hon bits mindre ofta nu ...

Tänk igenom följande – om du vill flytta din fågel från hans klätterträd till hans bur, försöker du då dominera honom eller vill du helt enkelt bara att han byter plats? På vilket sätt är detta annorlunda än din fågels avsikt när han tackar nej till erbjudandet?

Målet

Målet med denna artikel är inte att föreslå att alla papegojor ska tillåtas att bitas, skrika, flyga från våra händer, eller interagera med bara en person i familjen. För att vara en framgångsrik sällskapspapegoja bör en fågel inte uppvisa några av dessa beteenden annat än vid enstaka tillfällen. Inte heller är målet att föreslå att dominant beteende är helt främmande för sällskapspapegojor. Vad vi vill framhålla är hur man bäst åstadkommer en repertoar av trevliga sällskapsbeteenden hos våra fåglar.

Över åren har det förekommit många rekommenderade strategier för att minska förmodad dominans hos sällskapsapegojor. Till exempel, för att kontrollera höjddominans ska du sänka din fågels sittpinnar till under ögonnivå hos den kortaste personen i hushållet; för att bryta burdominans ska du inte dra undan fingret när din fågel biter i det; och för att dämpa flockdominans ska du aldrig hålla din fågel högre än ditt hjärta. Alla dessa strategier kan ha effekt på fågelns beteende, men de är varken nödvändiga eller önskvärda i det långa loppet. Än viktigare, de representerar inte bästa möjliga hantering oavsett vad som motiverar våra fåglar.

Om vi räknar in båda författarnas flockar av sällskapsfåglar så äger vi nio papegojor i åldern 1-13 år. De utgörs av grå jako och timne jako, *Psittacus erithacus erithacus* och *P.e. timneh*, en severaara, *Ara severa*, en alexanderparakit, *Psittacula eupatria*, en vittofskakadua, *Cacatua alba*, en undulat, *Melopsittacus undulatus*, och en dvärgpapegoja, *Agapornis*. Ingen av dem vägrar att komma ner från sitt burtak, och alla kan bli kelade med och pussade på tårna av alla familjemedlemmar inklusive två barn. Vi fortsätter att arbeta med några av de yngre fåglarna för att de hellre ska uttrycka sitt missnöje med sina röster i stället för med sina näbbar, och vi fortsätter att utveckla deras förtroende för att interagera på ett trevligt sätt med vänner och främlingar. Inget av dessa uppnåddes över en natt, men allt detta uppnåddes i total avsaknad av dominans och tvång.

Insikter och strategier

Kunskapen och konsten i att undervisa är till stor del ett resultat av stor observationsförmåga och skicklighet att kommunicera. Vid varje interaktion kommunicerar både du och din fågel till varandra vad ni vill, behöver och var era gränser går. Målet är att använda denna kommunikation för att erhålla det önskade beteendet genom att kontrollera undervisningen, inte fågelns. Prova att ändra din attityd från att kräva foglighet, till att bli förundrad över deras villighet att samarbeta! Förlora inte den känslan av vördnad som förde dig till att äga en papegoja från allra första början.

För att utarbeta specifika strategier ska du fokusera på specifika beteenden i stället för konstruktioner. Insikter om våra papegojors inre själsliv är en lyx, inte ett behov, för framgångsrik undervisning. Analysera antecedenter, det vill säga de händelser som sker just innan din fågel uppför sig illa, och fundera över hur de kan ändras för att underlätta samarbete. Överväg noggrant de konsekvenser som följer varje specifikt beteende, och arrangera dem så att de belönar de önskvärda beteendena, inte de icke-önskvärda.

Låt oss ge ett exempel. Många av oss har blivit frustrerade över vår fågels vägran att kliva upp på vår hand från en hög sittpinne eller från burtaket. Vi förväntar oss att en fågel ska foga sig eftersom det från vår synvinkel inte finns något att frukta eller att undvika. Precis som med vår väns dotter högt upp i våningssängen, så finns det många goda skäl till varför din fågel borde komma ner, men uppenbarligen tycker inte han det. Fråga dig själv, vad är målet – att få ner honom från burens till vilket pris som helst, eller att vara den person som han *vill* komma till? Beroende på ditt mål så kan du utarbeta olika strategier. Vi föreslår naturligtvis att målet alltid ska vara att undvika tvång, och att underlätta och belöna samarbete.

Ett misstag fågelägare ofta gör är att begära för mycket för snabbt. Glöm inte att det för fågeln är att be om en oerhörd stor prestation då du ber den att stiga upp på handen när den "verkligen verkligen" inte vill. Arrangera undervisningsmiljön så att din fågel ges många tillfällen att öva på att hörsamma din begäran. Belöna varje tillfälle till samarbete. Be honom ofta att stiga upp med att bara säga "hej där duktiga fågel" och sätt ner honom igen för att fortsätta med det han höll på med. På det viset kommer han att se fram emot att stiga upp på din hand eftersom det signalerar uppmärksamhet utan besvär. Om den omedelbara konsekvensen för att stiga upp på handen alltid är att bli tillbakasatt i buren, så kommer din fågel att bli alltmer ovillig att stiga upp i framtiden. Detta är ett sätt att oavsiktligt bestraffa din fågel för samarbete. När du behöver sätta in fågeln i sin bur, se till att du har tillräckligt med tid på dig för att först belöna honom för att stiga upp med några minuters uppmärksamhet eller en godbit.

Ett framgångsrikt program som underlättar bra beteende lägger grunden för samarbete. Du bör till exempel försäkra dig om att du kommer med din begäran vid ett rimligt tillfälle, inte medan fågeln är intensivt upptagen med att leka eller äta. Försäkra dig om att det är roligt att vistas i buren genom att erbjuda stort burutrymme, leksaker, samt även mycket tid utanför buren. Med noggrant sinne för dessa antecedenter och konsekvenser, så kommer din fågel snart att välja att kliva upp på din hand, och att kliva upp på din uppmaning kommer att bli en vana. Då har tillfället kommit att förvänta sig att din fågel ska kliva upp från burtaket och höga sittpinnar, även om han kanske hade tänkt sig något annat.

Sammanfattning

Vi kanske aldrig kommer att känna till de mentala processer som ligger bakom våra papegojors observerbara beteenden. Från det humana perspektivet missförstås lätt varje motstånd som en kamp om herraväldet. Beroende på vår förståelse av vad som motiverar fåglar att bete sig på speciella sätt kan man välja vissa strategier och ignorera andra. Vi tror att kampen om herraväldet sällan är en riktig beskrivning av vad som motiverar en sällskapspapegojas negativa beteende. Oavsett orsak så är de strategier, som i typiska fall är associerade med denna tolkning, i sig själva så dominerande att de oförståndigt kan skada det förhållande du skulle vilja ha med din fågel. Alltför ofta finns processen som vi tror ligger bakom beteendet bara i betraktarens ögon. När så är fallet kommer vi längre ifrån att underlätta våra papegojors sällskapsvärde, när vi borde röra oss närmare fågelns synsätt.

Författarna vill uttrycka sin tacksamhet till Martha Hatch Balph, PhD., och Steve Martin för att generöst ha delat med sig av sina insikter om fågelbeteende.